

Δημήτρης Γ. Ουλής

Ciné - Theology

*Κείμενα για τη Θρησκεία,
τη Θεολογία και τον Κινηματογράφο,
και πώς να τα παντρέψετε
μέσα στην Τάξη*

Εκδόσεις Αρμός

Στην Αγγελική Ζαχαριά (1967-2023),
την ψυχοθεραπεύτρια και αδελφική φίλη,
που ακόμα δεν το έχω πιστέψει.

Στους μαθητές και τις μαθήτριάς μου
που δίνουν νόημα
σε ό,τι είμαι και εκπροσωπώ.

“But it is the mystery of life that sustains me now....”
Tom Wingo, *Prince of Tides*, 1991 [02:06:05]

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ.....	9
Captatio Benevolentiae.....	13
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ: ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΚΕΣ ΚΑΙ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΕΣ ΣΥΝΤΕΤΑΓΜΕΝΕΣ.....	23
1. Για τη Συνάντηση Θεολογίας και Κινηματογράφου: Ένας Προσωρινός Απολογισμός.....	24
1. Ονομάτων Επίσκεψις.....	24
2. Η Θεολογία.....	25
3...και ο Κινηματογράφος.....	34
4. Ο «Θάνατος του Θεού» και ο Κινηματογράφος.....	41
5. Δια Τάυτα.....	48
2. Μία Ισχυρή Μηχανή Διδασκαλίας και πώς να τη Χρησιμοποιήσετε.....	54
1.«Δεν κάνουμε Μάθημα! Βλέπουμε Ταινία!».....	54
2. Γιατί ειδικά ο Κινηματογράφος;.....	61
3. Πώς επιλέγουμε Ταινίες; Τυπικά Κριτήρια.....	69
3.1. Θεσμική Έγκριση.....	70
3.2. Δείκτες Γονικής Συναινέσης (Parents Guides).....	74
3.3. Κριτικές Ανταποκρίσεις (Critical Consensus).....	76
4. Πώς Επιλέγουμε Ταινίες; Προσωπικά Κριτήρια.....	78
4.1. Μελετήστε, μελετήστε και μελετήστε.....	78
4.2. «Δεν Συμφωνούμε με την Ταινία που μας Προτείνετε!».....	82
4.3. «Ποιοτικό» ή «Εμπορικό;».....	84
4.4. Όχι στο Bebelac!.....	87
5. Οφέλη για τους Μαθητές και της Μαθήτριες.....	92
5.1. Η Τόλμη και η Γοητεία της Ερμηνείας.....	92
5.2. Χειραφετημένοι Θεατές.....	94
5.3. Και «Σινεφίλ» και «Βιβλιοφίλ».....	98
6. Εν Κατακλείδι.....	100
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ: ΠΡΙΝ ΤΟ ΤΕΛΟΣ.....	103
1. Προσευχόμενοι Ενώπιον της Καταστροφής: Τέσσερα Κινηματογραφικά Παραδείγματα.....	104
1. Το Πρόβλημα.....	104
2. Η Προσευχή ως Θυσία: Alexander.....	105

3. Η «Οργισμένη» Προσευχή του John Ottway.....	107
4. Η Προσευχή του Yule στο Τελευταίο Δείπνο.....	110
5. Η Προσευχή ως Θεοποίηση του Εαυτού: Elizabeth Gilbert.....	112
6. Προσευχές και «Προσευχές».....	114
7. Παιδαγωγικό Σχόλιο.....	121
2. Όταν η Γη Πεθαίνει: Χριστιανικά Μοτίβα στην Τεχνο-ουτοπική Ταινία <i>Interstellar</i> (2014) των Jonathan και Christopher Nolan.....	123
1. Ο Αναξιμανδρος στο Χόλυγουντ.....	123
2. Space Exodus.....	127
3. «Αυτοί».....	133
4. «Η Αγάπη δεν είναι κάτι που επινοήσαμε».....	140
5. Προσωρινά Συμπεράσματα (μιας ανάγνωσης που συνεχίζεται).....	147
6. Μικρό Ποιητικό Παράρτημα: Ντύλαν Τόμας.....	154
7. Παιδαγωγικό Σχόλιο.....	162
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ: «ΚΑΝΕ ΤΟ ΣΩΣΤΟ».....	165
Θρησκευτική Μεταστροφή και Πραγματισμός στον Κινηματογράφο του Κουεντίν Ταραντίνο: Ένα σχόλιο στην Ταινία <i>Pulp Fiction</i> (1994).....	166
1. Ο Τζουλις Γουίνφιλντ προσπαθεί να είναι ο Ποιμένας.....	166
2. Ο «Πυροσβεστικός» Πραγματισμός του κυρίου Γουλφ.....	175
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ: ΤΟ ΦΑΝΤΑΣΜΑ ΤΟΥ ΞΕΝΟΥ.....	189
1. Καλός Εγκληματίας/Κακός Εγκληματίας: Αναπαραστάσεις του Εγκληματία στην ταινία <i>Το Πράσινο Μίλι</i> (1999).....	190
1. Πρελούδιο.....	190
2. <i>The Green Mile</i> : Το Βιβλίο.....	191
2.1. Μέρος Πρώτο: Δύο Νεκρά Κορίτσια.....	193
2.2. Μέρος Δεύτερο: Ένα Ποντίκι στο Μίλι.....	195
2.3. Μέρος Τρίτο: Τα Χέρια του Κόφου.....	197
2.4. Μέρος Τέταρτο: Ο Κακός Θάνατος του Εντουάρ Ντελακρουά.....	200
2.5. Μέρος Πέμπτο: Νυχτερινό Ταξίδι.....	202
2.6. Μέρος Έκτο: Ο Κόφου στο Μίλι.....	204
3. <i>The Green Mile</i> : Η Ταινία.....	207
4. Ένας Νεκρός που Περπατά.....	214
5. Η Περίπτωση «Τζων Κόφου».....	221

6. «Καλός» Εγκληματίας, «Κακός» Εγκληματίας.....	231
7. Παιδαγωγικό Σχόλιο.....	238
2. Ένα Φάντασμα στην Πόλη: Η Εικόνα του «Λαθρο»μετανάστη στην Ταινία <i>Οι Τρεις Ταφές του Μελκιάδης Εστράντα</i> (2005).....	240
1. Προλεγόμενα.....	240
2.1. Πρώτη Ταφή του Μελκιάδης Εστράντα.....	242
2.2. Δεύτερη Ταφή του Μελκιάδης Εστράντα.....	245
2.3. Το Ταξίδι.....	246
2.4. Τρίτη Ταφή του Μελκιάδης Εστράντα.....	249
3. Διασχίζοντας το Σύνορο.....	250
4. Το Φάντασμα του Μετανάστη.....	256
5. Συμπεραίνοντας: «Με ήσυχη τη Συνείδηση».....	261
6. Παιδαγωγικό Σχόλιο.....	265
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ: ΤΟ ΜΗΔΕΝ.....	267
Ο Joker ως Μηδενιστική Ιεροφάνεια: Πολλές κριτικές, αλλά καμία μελέτη για μία «επικίνδυνη» ταινία.....	268
1. Μία «Κοινωνιολογία» του Μηδενός.....	268
2. Μία «ΗΣιόδεια» Πολιτισμική Ιστορία του Τζόκερ.....	273
3. Επί της Οθόνης: Το Ημερολόγιο των Σκουπιδιών.....	283
4. Τρεις Φορές Σκουπίδι.....	285
5. Η Νοσταλγία του Πατέρα και η Επέλαση των Κηδεμόνων.....	288
6. Τα Τρία Γέλια του Άρθουρ Φλεκ.....	293
6.1. Το Γέλιο της Αποτυχημένης Κοινωνικής Ένταξης.....	294
6.2. Το Γέλιο της Οδύνης.....	295
6.3. Το Γέλιο του Μηδενός.....	296
7. Η Εκδίκηση των Σκουπιδιών.....	297
8. Και η Θεολογία.....	305
9. Αντί Παιδαγωγικού Σχολίου: Γιατί Χρειαζόμαστε το Μηδενισμό; (Διάλογος με μία Εκλεκτή Συναδέλφισσα).....	306
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΚΤΟ: ΘΡΗΣΚΕΙΟΛΟΓΙΚΟ ΜΕΡΟΣ (ΔΙΑΧΥΤΗ ΚΑΙ ΝΕΑ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΤΗΤΑ).....	311
1. Η «Διάχυση» της Θρησκείας στο Κινηματογραφικό Θέαμα: Μια Τυπολογία.....	312
1.Η «Αόρατη» Θρησκεία που ξαναέγινε Ορατή.....	312
2. Η Θρησκεία ως Κινηματογραφικό Θέαμα.....	322
2.1. <i>Sub Specie Religionis</i> –ή: όταν η Θρησκεία ερμηνεύει τον Κινηματογράφο.....	326

2.2. <i>Contra Religionem</i> –ή: όταν ο Κινηματογράφος Κρίνει τη Θρησκεία.....	331
2.3. <i>Magnus Catechismus Spectaculi</i> –ή: όταν ο Κινηματογράφος κατηχεί.....	341
2.4. <i>Ethica ut Via Regia Religionis</i> –ή: όταν ο Κινηματογράφος προάγει ηθικές αξίες.....	349
3. Προσωρινά Συμπεράσματα.....	354
2. « <i>Η Έιβα σε Άκουσε!</i> » Το <i>Avatar</i> (2009) του James Cameron ως Παράδειγμα Κινηματογραφικής Διάχυσης της Θρησκείας.	
1. Ξαναπιάνοντας το Νήμα.....	359
2. Μία «Θρησκευτική» Ερμηνεία για το <i>Avatar</i>	361
3. « <i>Μάλλον Μιλώ σ' ένα Δέντρο Αυτήν τη Στιγμή</i> »: Το <i>Avatar</i> κρίνει τη Θρησκεία.....	367
4. « <i>Δίδαξέ με Πώς να Βλέπω</i> »: Το <i>Avatar</i> Κατηχεί.....	375
5. « <i>Θα Δούμε αν η Τρέλα Σου Μπορεί να Θεραπευτεί</i> »: Το <i>Avatar</i> κρίνει τις Κυρίαρχες Πολιτισμικές Αξίες.....	390
6. Ανακεφαλαιώνοντας.....	396
7. Παιδαγωγικό Σχόλιο.....	398
Μικρός Συμπληρωματικός Κατάλογος Ταινιών.....	400
ΠΗΓΕΣ.....	411
Α. Ταινίες (Κατά Φθίνουσα Χρονολογική Σειρά).....	411
Β. Βιβλιογραφία	411
1. Ξενόγλωσση.....	411
2. Ελληνόγλωσση.....	417
Γ. Internet.....	423
1. Βίντεο.....	423
2. Ιστότοποι.....	423
3. Κείμενα.....	424
I. Ξενόγλωσσα.....	424
II. Ελληνόγλωσσα.....	424
Πρώτες Δημοσιεύσεις.....	426

Captatio Benevolentiae

Κανείς δεν πρόκειται να με πείσει ότι αυτές οι μαύρες κουκκίδες στο λευκό χαρτί είναι η Πέμπτη Συμφωνία [του Μπετόβεν]. Η Πέμπτη Συμφωνία αποκτά υπόσταση μόνο όταν μια ορχήστρα κάπου στον κόσμο, αποφασίζει να την παίζει [...] Διότι η παρτιτούρα δεν είναι η αλήθεια. Η παρτιτούρα δεν είναι το έργο. Το έργο υπάρχει όταν του δώσεις ήχο.

D. Barenboim¹

Συγκεντρώνω εδώ, ταξινομημένες σε κεφάλαια και σε αναθεωρημένη μορφή, διάφορες δημοσιευμένες και αδημοσίευτες μελέτες μου για τη σχέση Θρησκείας, Θεολογίας και Κινηματογράφου, οι οποίες πιστεύω ότι αντικατοπτρίζουν σε ικανοποιητικό βαθμό την αγάπη που τρέφω τόσο για τις δύο πρώτες, όσο και για τον δεύτερο. Σκέφθηκα ότι η συγκέντρωση αυτή ίσως θα ήταν χρήσιμη για πολλούς αναγνώστες, οι οποίοι δεν έχουν πρόσβαση στα ειδικά επιστημονικά περιοδικά, αλλά θα ήθελαν εν τούτοις να εμβαθύνουν σ' ένα πεδίο έρευνας που, κατά έναν ανέλπιστο τρόπο, κατάφερε να καρποφορήσει ακόμα και στη σκουπιδοχώρα μας. Για λόγους επιστημονικής εντιμότητας, ωστόσο, αισθάνομαι την ανάγκη να εξομολογηθώ ότι συγκεντρώνω αυτές τις μελέτες υπακούοντας και σε μία βαθύτερη ανάγκη: να συνενώσω τα κείμενά μου σ' ένα ενιαίο corpus και να τα προσφέρω στο αναγνωστικό μου «κοινό» ως ένα κοινωνικά επαληθεύσιμο τεκμήριο της μέχρι τούδε πνευματικής μου πορείας. Να επιτρέψω δηλαδή στο εν λόγω «κοινό» να κρίνει αφ' εαυτού του κατά πόσον η σκέψη μου έχει σημειώσει προόδους ή απλώς ανακυκλώνεται άγονα, και κατά πόσον η συνάρθρωση του θρησκευτικο-θεολογικού στοχασμού με τον

¹ [85:144 και 157].

Κινηματογράφο μπορεί να έχει μία πραγματική συνάφεια με το θαυμαστό μεταμοντέρνο μας κόσμο (και τα προβλήματά του), ή συνιστά απλώς ένα είδος διανοητικής ιδιοτελείας.

Θα ήθελα να πιστεύω ότι η βαθύτερη ανάγκη για την οποία μιλώ –ανάγκη της ανταπόκρισης, ανάγκη να δεις τον εαυτό σου μέσα από τα μάτια των αναγνωστών σου– οφείλει να κινητοποιεί κάθε μη-αυτιστικό συγγραφέα, ο οποίος αγωνιά να προσδιορίσει επακριβέστερα το κοινωνικό στίγμα της σκέψης του και να ανακαλύψει τρόπους για την περαιτέρω προαγωγή της. Στο κάτω-κάτω, κανείς ποτέ δεν πρόκειται να με πείσει ότι αυτές οι μαύρες κουκίδες στο λευκό χαρτί συνιστούν από μόνες τους ένα «βιβλίο». Για να μεταμορφωθούν σε «βιβλίο», τούτες οι κουκίδες πρέπει να αποκτήσουν ήχο, όπως λέει ο Μπαρενμπόιμ –δηλαδή να διαβασθούν, να συζητηθούν, να διαμεσολαβηθούν από τα σχόλια και τις αντιρρήσεις κάποιου Άλλου (ή κάποιας Άλλης). Αν τίποτε από τα παραπάνω δεν συμβεί, τότε ειλικρινά αδυνατώ να καταλάβω τι σκοπό εξυπηρετεί ακόμα ένα τούβλο στον τοίχο, και για ποιο λόγο δεν θα έπρεπε να εγκαταλείψουμε το όλο εγχείρημα, για να ασχοληθούμε με την κατασκευή φραγμάτων, όπως ο Ρεμπώ.

Σχοινοβατώντας πάνω σ' αυτές τις σκέψεις, αναμετρήθηκα συχνά με την ιδέα ότι ίσως δεν θα ήταν άσκοπος ένας αναπροσανατολισμός του όλου θεωρητικού μου εγχειρήματος προς κατευθύνσεις περισσότερο παιδαγωγικές και –ας μου επιτραπεί να πω– συναδελφικές. Διατηρώντας δηλαδή στο ακέραιο τη θεωρητική της αξίωση, σκέφθηκα ότι μια θρησκευο-θεολογική προβληματοποίηση του Κινηματογράφου θα αποκτούσε ίσως μεγαλύτερο ενδιαφέρον, εάν έβρισκε τον τρόπο να γειωθεί στην εκπαιδευτική πράξη και να αποκτήσει μία πιο πρόδηλη παιδαγωγική εφαρμοσιμότητα. Λέω «διατηρώντας τη θεωρητική της αξίωση», διότι γνωρίζουμε ήδη από το έργο του Τζερόμ Μπρόνερ ότι ακόμα και το πιο «θεωρητικό» κείμενο μπορεί να καταστεί αντικείμενο

μάθησης, εφόσον παρουσιαστεί με τον κατάλληλο τρόπο. Μιλώ όμως ταυτόχρονα και για «γείωση» –μέσω του Κινηματογράφου– της θεωρίας στην εκπαιδευτική πράξη, διότι πιστεύω ότι η τριπλή αυτή συνάρθρωση (θεωρίας–κινηματογράφου–σχολικής τάξης) παραμένει ακόμα νεογνή στην πολύπαθη εκπαιδευτική μας πραγματικότητα. Και μολονότι δεν απουσιάζουν ούτε οι καλές προθέσεις, ούτε ο παιδαγωγικός ζήλος, η δουλειά που χρειάζεται να γίνει είναι ακόμα πολλή. Με δεδομένο ότι η υπέρλαμπρη καθηγητική μου καριέρα έχει ξεκινήσει ήδη από το 2004, είμαι σε θέση να γνωρίζω ότι, αναλόγως της περιστάσης και της υλικότεχνικής υποδομής του σχολείου στο οποίο υπηρετούμε, οι εκπαιδευτικοί καταβάλλουμε συνήθως φιλότιμες προσπάθειες να φέρουμε τα παιδιά μας σε επαφή με τον Κινηματογράφο –άλλοτε προβάλλοντάς τους αποσπάσματα ταινιών, και άλλοτε ολόκληρες ταινίες. Το κρίσιμο ερώτημα, ωστόσο, με το οποίο θα ήθελε να αναμετρηθεί το παρόν βιβλίο είναι τι ακριβώς κάνουμε αφ’ ης στιγμής ολοκληρωθεί η προβολή.

Φαντάζομαι ότι η εύλογη απάντηση είναι: «συζητούμε την ταινία», και σπεύδω αμέσως να υπογραμμίσω ότι αυτή ακριβώς είναι η απάντηση που φοβόμουν. Διότι το να «συζητήσουμε» μία ταινία, υπό μία γενική και αόριστη έννοια, δεν σημαίνει καθόλου ότι καταφέραμε να παντρέψουμε τη θεωρία και τον κινηματογράφο μέσα στην τάξη κατά τρόπο γόνιμο και δημιουργικό. Για να επιτευχθεί ένας τέτοιος στόχος, απαιτείται πρώτα απ’ όλα μία μέθοδος, έτσι ώστε η συζήτηση που θα διεξαγάγουμε με τους μαθητές και τις μαθήτριάς μας να μην οχλαγωγηθεί, να μην εκπέσει σε μία διαδοχή παράλληλων μονολόγων, αλλά, την ίδια στιγμή, να διασφαλισθεί η απαραίτητη χρονική οικονομία που θα επιτρέψει στους συνομιλητές να εκφράσουν τις θέσεις τους με σαφήνεια και επάρκεια. Η μέθοδος απαιτείται, επίσης, για να εμπεδωθεί εξ αρχής μία κυκλική ροή (rotation) στη συζήτηση, η